

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΟΡΕΚΤΙΚΟΝ

Περὶ ὀρέξεων ἢ ἐπιθυμιῶν

§ 112. Αἱ ὀρέξεις, ὅπως καὶ τὰ συναισθήματα, εἶνε οὐχὶ πρωτογενεῖς, ἀλλ' ὑστερογενεῖς καταστάσεις τῆς ψυχῆς· διότι ἐξαρτῶνται ἐκ παραστάσεων καὶ συναισθημάτων. Ὅθεν ὁ ἐπιθυμιῶν τινος ὀρέγεται οὐχὶ ἀγνώστου πράγματος, ἀλλὰ γνωστοῦ, οὗτινος ἔχει τὴν παράστασιν, ἢ γνωστοῦ καταστάντος διὰ περιγραφῆς (διὰ πνευματικῆς ἐποπτείας § 52). Ὁ κατὰ πρῶτον ἀποδημιῶν εἰς Ἀθήνας ἐπιθυμεῖ τῶν ἐκ διηγήσεων ἢ ἀναγνώσεων γνωστῶν αὐτῷ γενομένων Ἀθηνῶν. Ἡ ἐπιθυμία ὅμως τοῦ γνωστοῦ πράγματος δὲν ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸ ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐνυπάρχουσαν ἡμῖν παράστασιν αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Ὁ ἐφιέμενος τοῦ ἄρτου, τοῦ ὕδατος καὶ τῶν παρομοίων ἐπιθυμεῖ οὐχὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος, διότι ταῦτα ἀνήκοντα εἰς τὸν ἔξω κόσμον οὐδὲν δύναται ν' ἀποιελέσωσι μέρος τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἀλλὰ τῆς διὰ τῆς γεύσεως τοῦ ἄρτου καὶ τῆς πόσεως τοῦ ὕδατος παραστάσεως τοῦ εὐαρέστον συναισθήματος τῆς καταπαύσεως τῆς πείνης καὶ κατασβέσεως τῆς δίψης, αἵτινα συνεδέθησαν ἄλλοτε ἐν τῇ συνειδήσει κατὰ τὸν νόμον τοῦ συγχρονισμοῦ· διότι ἢ παράστασις τοῦ ἄρτου καὶ τῆς γεύσεως αὐτοῦ ἢ ἢ παράστασις τοῦ ὕδατος καὶ τῆς πόσεως αὐτοῦ ἐπήνεγκαν πολλάκις ἄλλοτε τὸ εὐάρεστον συναισθήμα τῆς καταπαύσεως τῆς πείνης καὶ κατασβέσεως τῆς δίψης. Ἀλλ' ἢ ἐπιθυμία ἵνα λάβῃ πλήρη σαφήνειαν, εἶνε

ἀνάγκη νὰ καταβάλη πάντα τὰ κωλύματα. Ἐσθενεῖ τις καὶ ἔχει ἀνάγκην φαρμάκου. Τὸ φάρμακον εἶνε πικρὸν καὶ δυσάρεστον τὴν γεῦσιν. Τῇ λήψει τοῦ φαρμάκου ἔπεται τὸ εὐάρεστον συναίσθημα τῆς ὑγείας. Ἡ παράστασις τῆς λήψεως τοῦ φαρμάκου καὶ ἡ παρήστασις τῆς πικρᾶς καὶ δυσαρδέστου γεύσεως αὐτοῦ συνδέονται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀσθενοῦς, ἐν ἣ ἡ παρήστασις τῆς δυσαρδέστου γεύσεως ἀντενεργεῖ εἰς τὴν λήψιν τοῦ φαρμάκου. Ἄλλ' ὁ ἀσθενὴς σκεπτόμενος τὸ εὐάρεστον ἀποτέλεσμα καταπιέζει τὴν ἀντενεργοῦσαν παρήστασιν καὶ ἐπιθυμεῖ τοῦ φαρμάκου. Ὅθεν ὁ ρ ε ξ ι ς (ἡ ἐπιθυμία) εἶνε ἡ πλήρης σαφήνεια παραστάσεώς τινος, καταβληθέντων τῶν ἐν τῇ συνειδήσει ὑπαρχόντων κωλυμάτων.

§ 113 Ἀντίθετος τῇ ἐπιθυμίᾳ εἶνε ἡ ἀποστροφή. Διὰ τῆς ἀποστροφῆς ἐκβάλλομεν ἀπὸ τῆς συνειδήσεως τὴν μὴ ἐπιθυμουμένην παρήστασιν καὶ ἀφίεμεν ἐλευθέραν τὴν ἄνοδον εἰς τὰς ἀντιθέτους παραστάσεις. Ἡ μὲν ἐπιθυμία ποθεῖ νὰ μὴ κωλυθῇ ἡ ἐπιθυμουμένη παρήστασις, ἡ δὲ ἀποστροφή ποθεῖ νὰ κωλυθῇ ἡ μὴ ἐπιθυμουμένη παρήστασις.

§ 114. Πᾶσα ἐπιθυμία ἔχει δύο στάδια, τὸ τῆς ἐντάσεως καὶ τὸ τῆς πληρώσεως. Τὸ τῆς ἐντάσεως στάδιον διαρκεῖ ἐφ' ὅσον ὑφίστανται τὰ κωλύματα. Τὸ δὲ τῆς πληρώσεως γίνεται, ὅταν ἡ ἐπιθυμουμένη παρήστασις λάβῃ πλήρη σαφήνειαν, καταβληθῶσι πάντα τὰ κωλύματα. Παῖς τις παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ αἰτεῖται ἄρτον, ἀλλ' αὕτη ἀρνεῖται νὰ παράσχῃ αὐτῷ. Ἡ ἀρνησις τῆς μητρὸς καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ ἄρτου κωλύουσι νὰ λάβῃ πλήρη σαφήνειαν τὸ ἐσθίειν τὸν ἄρτον. Ὁ νοῦς ὁμοῦ τοῦ παιδὸς ἀσχολεῖται ἔτι περὶ τὸν ἄρτον, ἀλλὰ καὶ ἡ παρήστασις τῶν εὐαρέστων συναισθημάτων ἐκ τῆς γεύσεως τοῦ ἄρτου θὰ ἐξακολουθῇ ἐμφανιζομένη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ παιδὸς καὶ θὰ παρορμᾷ αὐτὸν νὰ πραγματώσῃ τὰ συναισθήματα ταῦτα. Ἡ κατάστασις δὲ αὕτη τοῦ παιδὸς εἶνε ἡ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἐντάσεως ἐπιθυμία. Ἐὰν δὲ ἡ μήτηρ πα-

ράσχη αὐτῷ ἄρτον καὶ φάγη, τότε εἶνε τὸ στάδιον τῆς πληρώσεως τῆς ἐπιθυμίας. Τὸν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποδημοῦντα κωλύει ἢ ἀπόστασις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πατρίδος νὰ ἴδῃ τοὺς οἰκείους. Ἡ πλήρωσις τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ γίνῃ οὔτε δι' ἐπιστολῶν οὔτε δι' εἰκόνων, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς προσωπικῆς συναντήσεως, ἐκλιπόντος τοῦ κωλύματος τῆς ἀποστάσεως. Ἡ ἐπιθυμία δὲ σβέννυται ἅμα πληρωθεῖσα.

§ 115. Ὑπάρχουσι καὶ πνευματικαὶ ἐπιθυμίαι, αἵτινες δὲν ἀπευθύνονται εἰς ἐξωτερικὸν αἰσθητὸν προᾶγμα, ἀλλ' ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν εὐστοχὸν τῶν παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν διάταξιν, τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει ἐν τῇ κατανοήσει δυσνοήτου τινὸς χωρίου ἢ ἐν τῇ λύσει προβλήματός τινος.

§ 116. Αἱ ἐπιθυμίαι κατὰ τὸ ποιὸν τοῦ ἐπιθυμητοῦ πράγματος διαιροῦνται εἰς ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς. Ὑλικαὶ εἶνε ἐκεῖναι, ἐν αἷς γίνεται ἐρεθισμὸς ἐν τῷ σώματι. Πνευματικαὶ δὲ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔχουσι ποιὸν παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν, τοιαύτη δὲ εἶνε ἡ βούλησις. Κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν διαιροῦνται εἰς διαρκεῖς καὶ παροδικὰς.

Περὶ ὄρμῶν καὶ ὄρμευθύτου

§ 117. Ὁρμὴ καλεῖται περιοδικὴ καὶ ἀόριστος ἐπιθυμία πρὸς ἀποσόβησιν ἐλλείψεων τινῶν, ἐξ ὧν γεννῶνται δυσάρεστα συναισθήματα. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῶν δυσαρέστον τούτων συναισθημάτων διὰ τίνος γεννωμένης ἐν ἡμῖν ἀορίστου τάσεως τείνομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς μᾶλλον εὐάρεστον κατάστασιν, ἀγνοοῦμεν δὲ διὰ τίνος μέσου τοῦτο ἐπιτυγχάνομεν. Διὰ τοῦτο ἡ ὄρμη εἶνε τυφλὴ καὶ αὐτομάτη τῆς ψυχῆς πρὸς ἐνέργειαν τάσις, προκαλουμένη ἐξ ἀορίστων τινῶν σωματικῶν ἐρεθισμῶν καὶ συντελοῦσα πρὸς συντήρησιν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ γένους. Εἶνε δὲ κοινὴ εἰς τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ἄλογα ζῶα. Τὸ ἀριγέννητον βρέφος ἐρεθιζόμενον ὑπ' ἀορίστων σωμα-

τικῶν ἐρεθισμῶν τῆς πείνης ἢ τῆς δίψης εἶνε ἀνήσυχον, κινεῖ πανταχοῦ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετ' ἀνοικτοῦ στόματος, κραυγάζει προσπαθοῦν νὰ καταπαύσῃ τὰ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῆς δυσάρεστα συναισθήματα, ἀλλ' ἀγνοεῖ τὸ μέσον, δι' οὗ γίνεται ἡ κατάπαυσις αὕτη, ἕως οὗ μετὰ τινος ἀποτυχούσας ἀποπείρας εὐρίσκει ἐν τῇ τροφῇ τὸ μέσον τοῦτο. Οὕτω δὲ ἐμορφώθη ἡ θρεπτικὴ ὁρμὴ, ἣτις ἀπευθύνεται ἀπλῶς πρὸς τροφήν, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς ὠρισμένον εἶδος τροφῆς. Ἡ δὲ θρεπτικὴ αὕτη ὁρμὴ διαρκεῖ ὑφισταμένη κατὰ πάντα τὸν βίον ἀπὸ τοῦ λίκνου μέχρι τοῦ θανάτου.

118. Ἡ ὁρμὴ διαφέρει τῆς ἐπιθυμίας· διότι ἡ μὲν ὁρμὴ ἀπευθύνεται πρὸς σκοτεινὰς καὶ ἀοριστους παρασιάσεις, ἡ δὲ ἐπιθυμία πρὸς ὠρισμένας. Ἡ ὁρμὴ ἀγνοεῖ τί θέλει, ἡ δ' ἐπιθυμία γινώσκει. Ἡ ὁρμὴ εἶνε τῶν παίδων μάλιστα ἰδία, ἡ δ' ἐπιθυμία τῶν ἐνηλίκων, οἵτινες ἐρειδόμενοι ἐπὶ προτέρας πείρας προσδοκῶσι τὴν πλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας. Οὕτως ἡ πρὸς τροφήν ὁρμὴ παρὰ τῷ ἐνήλικι μεταβάλλεται εἰς ἐπιθυμίαν, ὅταν οὗτος μεταβᾷ εἰς ἐστιατόριον καὶ ἐμβλέψας εἰς τὸν κατάλογον ἐδεσμάτων στρέψῃ τὴν πρὸς τροφήν τάσιν αὐτοῦ εἰς ὠρισμένον ἔδεσμα, δι' οὗ πληροῦται ἡ τέως ὁρμὴ αὐτοῦ. Ἡ ὁρμὴ εἶνε φυσικὴ καὶ ἐνεφυσήθη αὕτη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχει ὁρμὴ εἰς τὸ καπνίζειν, τὸ καλλωπίζεισθαι καὶ τὰ παρόμοια.

§ 119. Αἱ ὁρμαὶ εἶνε σωματικαὶ καὶ πνευματικαί. Καὶ σωματικαὶ μὲν ὁρμαὶ εἶνε ἡ θρεπτικὴ, ἡ κινήτικὴ καὶ ἡ γενετήσιος. Πνευματικαὶ δὲ ὁρμαὶ εἶνε ἡ τῆς πνευματικῆς ἀσχολίας, ἡ ὁρμὴ τοῦ εἰδέναι (πρὸ βλ. «φύσει ὁ ἄνθρωπος τοῦ εἰδέναι ὁρᾷ»), τοῦ μιμεῖσθαι, ἡ κοινωνικὴ καὶ μεταδοτικὴ ὁρμὴ, ἡ ὁρμὴ τῆς τιμῆς, τῆς κτήσεως καὶ τοῦ ἄρχεῖν, ἡ καλαισθητικὴ, ἡ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὁρμὴ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ μικταὶ ὁρ-

μαί, ἐν αἷς λαμβάνει μέρος καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ·
τοιαῦται δ' εἶνε ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν καὶ ἡ
ὁρμὴ τῆς αὐτοσυντηρησεως, ἧτις ἐκδηλοῦται ὡς
ὁρμὴ πρὸς τροφήν, πρὸς κτῆσιν καὶ πρὸς ἄμυναν.

§ 120. Παρὰ τοῖς ζῴοις ἀντὶ τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁρμῆς
ὑπάρχει τὸ ὁρμέφυτον, ὅπερ καὶ ἔνστικτον (Λατ.
instinctus, Γαλλ. instict) λέγεται, διαφέρει ὅμως τῆς ὁρ-
μῆς· διότι οὐ μόνον ὁδηγεῖ τὸ ζῶον πρὸς τὸ ἐπιθυμούμενον
πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ διδάσκει αὐτὸ τὸν τρόπον τῆς πληρώσεως
τῆς ἐπιθυμίας. Διὰ τοῦ ὁρμεμφύτου τὸ νησοσάριον ἐκκολληθὲν καὶ
ἀνατραφὲν ὑπὸ ὄρνιθος, ὅταν ἴδῃ ὕδωρ, εἰσέρχεται εἰς αὐτὸ καὶ
νήχεται, εἰ καὶ πρότερον οὐδαμῶς ἐδιδάχθη. Διὰ τοῦ ὁρμεμφύ-
του ἡ ὄρνις ἐπιδάσκει τὰ φά, διὰ τοῦ ὁρμεμφύτου τὰ ζῶα
εὐρίσκουσι τὴν τροφήν αὐτῶν, ἀποδημοῦσιν ἀπὸ τόπου εἰς
τόπον καθ' ὠρισμένους χρόνους τοῦ ἔτους, κατασκευάζουσι
τὴν φωλεὰν αὐτῶν, παρέχουσι κατάλληλον τροφήν τοῖς νεο-
γνοῖς, ὡς οἱ πελαγοὶ καὶ αἱ περισσοραὶ, ἄτινα, ἐξεμοῦσι τὴν
τροφὴν παρέχοντα οὕτω τοῖς νεογνοῖς ἡμίπεπον τροφήν·
διὰ τοῦ ὁρμεμφύτου τὰ συναγελαστικά ζῶα ἀμύνονται· διὰ τοῦ
ὁρμεμφύτου ἡ ἀηδὼν καὶ τὰ ἄλλα ὠδικὰ πτηνὰ ἐδιδάχθησαν
τὸ κελάδημα αὐτῶν· διὰ τοῦ ὁρμεμφύτου ὁ κύων ἄλλοτε ἄλ-
λας κατὰ τὰς περιστάσεις ὑλακὰς ἐκβάλλει, κτλ. Διὰ τοῦ ὁρ-
μεμφύτου τὸ ζῶον ἐξασφαλίζει τὰς ἀνάγκας τῆς ὁργανικῆς
αὐτοῦ ζωῆς, ἅς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἀναπληροῖ ἡ διανοητικὴ
ὑπεροχὴ αὐτοῦ.

Κλίσις, ἔξις καὶ ὄσπῆ

§ 121. Κλίσις λέγεται τάσις πρὸς ὠρισμένας ἐπιθυμίας καὶ
πράξεις, ἧτις δὲν εἶνε μόνιμος, ὡς ἡ ὁρμὴ, ἀλλ' εὐμετάβλητος.
Διότι ἡ μὲν ὁρμὴ εἶνε βαθέως ἐρριζωμένη ἐν αὐτῇ τῇ κατα-
σκευῇ τοῦ σώματος, οὗ ἕνεκα εἶνε μόνιμος, ἡ δὲ κλίσις ἔχουσα
τὴν ῥίζαν αὐτῆς ἐν ὠρισμένῳ κύκλῳ παραστάσεων δύναται.

νὰ μεταβληθῆ, μεταβαλλομένου τοῦ κυκλου τῶν παραστάσεων, οὐ ἔνεκα εἶνε εὐμετάβλητος. Οὕτως ἄλλαι εἶνε αἱ κλίσεις τοῦ νεανίου, ἄλλαι τοῦ ἀνδρός καὶ ἄλλαι τοῦ γέροντος, ἄλλαι τῶν ἀρρένων καὶ ἄλλαι τῶν θηλέων. Ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν ἐν τῇ Σκύρῳ παρὰ τῷ Δυκομήδει ὡς παρθένον γυναικεία ἐσθῆτι ἠμφιεσμένον Ἀχιλλεῖα διέγνω, ὅτε, τῶν ἄλλων κορασίων περιεργαζομένων δακτύλιους καὶ τὰ παρόμοια, οὗτος ὄπλα εἰς χεῖρας ἔλαβε (ὄρα καὶ Ἀπολλοδ. Βιβλ. Γ, ιγ, 8). Ἡ κλίσις καὶ ονίζεται καὶ κατὰ τὰς διαφόρους σχέσεις ἐκάστον πρὸς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν ἔμψυχον καὶ ἄψυχον φύσιν. Ἄλλας κλίσεις π. χ. ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἱερέως καὶ ἄλλας ὁ υἱὸς τοῦ στρατιωτικοῦ, ἄλλας κλίσεις ἀναπτύσσει ὁ ἐν μικρᾷ κώμῃ ζῶν παῖς καὶ ἄλλας ὁ ἐν πόλει διατρίβων. Ἀντίθετος δὲ τῇ κλίσει εἶνε ἡ ἔκκλισις (ἢ ἀποστροφή), ἣτις εἶνε τάσις πρὸς ἀποφυγὴν πράγματός τινος.

§ 122. Αἱ κλίσεις προέρχονται ἐκ τῆς ἕξεως, ἕξις δὲ εἶνε ἡ κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον πλήρωσις ἐπιθυμίας τινός. Ἡ δ' ἕξις γίνεται σὺν τῷ χρόνῳ δευτέρα φύσις εἰς τὸν ἄνθρωπον, «ὁμοιόν τι τὸ ἔθος τῇ φύσει» (Ἀριστοτ. Ῥητορ. Α', 11). Διὰ τοῦτο ὁ παῖς παιδιόθεν ἀναγκαῖον εἶνε νὰ ἐθίζεται εἰς τὰ ἀγαθὰ· διότι ἐκ τοῦ ἔθους γεννᾶται τὸ ἦθος, προβλ. «ἡ ἠθικὴ ἕξ ἔθους περιγίγνεται, ὅθεν καὶ τοῦ νομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους» (Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. Β, 1).¹ Αἱ κακαὶ ἕξεις δύνανται νὰ ἐξαλειφθῶσι δι' ἰσχυρᾶς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη βούλησις δὲν εἶνε συνήθης, αἱ κακαὶ ἕξεις δύνανται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ ἐξαλειφθῶσιν. Ἐὰν δὲ ἡ κακὴ ἕξις κατέστη ἀκαταμάχητος, τότε ἀποβαίνει πάθος (§ 124).

¹ «Τὸ ἠθος ἔθος ἐστὶ πολυχρόνιον, καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ἠθικὰς ἂν τις λέγη, οὐκ ἂν τι πλημμελεῖν δόξειεν» (Πλουταρχ. Παίδ. Ἀγωγ. 4, σ. 3, α').

§ 123. Ἰσχυρὰ κλίσις λέγεται ῥοπή, ἣτις πολλάκις ἐνεργεῖ ὡς ὁρμὴ ἕνεκα ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν. Οὕτω π. χ. οἱ ναῦται καὶ οἱ παρὰ τὴν θάλασσαν οἰκοῦντες καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ βορρᾶ, κτλ., ἔχουσι ῥοπήν τινα πρὸς τὰ πνευματώδη ποτά· διότι ἐκτιθέμενοι εἰς ὑγρὰν ἀτμόσφαιραν ἢ εἰς θαλάσσιον ἀέρα καταναλίσκουσι πολλὴν ἐσωτερικὴν θερμότητα, ἣν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην ν' ἀναπληρώσωσι τεχνητῶς διὰ ποτῶν.

Ἡ ἀγωγή καὶ ἡ παιδεία ὀφείλουσι νὰ ῥυθμίζωσιν ἐπωφελῶς τὰς κλίσεις καὶ τὰς ἕξεις τοῦ παιδός. Οἱ παῖδες ἄς ἐθίζονται παιδιόθεν εἰς τὸ καλόν, ἀγαθόν καὶ ἀληθές, ἵνα οὕτως αἱ κλίσεις αὐτῶν διευθύνωνται εἰς εὐγενεῖς πράξεις καὶ μὴ τρέπωνται ἐπὶ τὰ κακὰ καὶ χαμαίζηλα, τὸ ψεῦδος, τὴν διαβολήν, κτλ.

Περὶ πάθους

§ 124. Τὴν κλίσιν, τὴν ῥοπήν καὶ αὐτὴν τὴν ὁρμὴν δύναται ὁ ἄνθρωπος διὰ τοῦ λογικοῦ αἵτου νὰ καταστείλῃ, τὸ πάθος ὅμως δὲν ὑπακούει εἰς τὸ λογικόν, ἀλλ' εἶνε τυφλὸν καὶ κωφόν. Γεννᾶται δὲ ἐκ τῆς συχνῆς πληρώσεως ἐπιθυμίας τινὸς ἢ ἐξ ἐλλείψεως εὐκαιρίας πρὸς πλήρωσιν ἐπιθυμίας τινός, τοιαῦτα δ' εἶνε ἡ φιλοποσία, ἡ λιχνεία, ἡ πλεονεξία, ἡ φιλαργυρία, ἡ ζηλοτυπία, ὀφθόμος, ἡ φιλοδοξία, ἡ ἐκδίκησις, τὸ καπνίζειν, τὸ χαρτοπαικτεῖν, κτλ. Πάθος δ' εἶνε ἰσχυρὰ ἐπιθυμία κυριαρχοῦσα τῆς συνειδήσεως καὶ κατέχουσα τὸν ἄνθρωπον αἰχμάλωτον. Ὁ ἐμπαθὴς εἰ καὶ γινώσκει ὅτι τὸ καπνίζειν, τὸ μεθύσκεσθαι, τὸ χαρτοπαικτεῖν, κτλ. εἶνε ἐπιβλαβὲς τῇ ὑγείᾳ αὐτοῦ, ὅμως σύρεται ὡς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας καὶ ἀναγκάζεται ὑπ' αὐτῆς νὰ πληρώσῃ τὸ πάθος αὐτοῦ, ἀπροσεκτῶν εἰς τὰς συμβουλὰς φίλων, συγγενῶν καὶ διδασκάλων.

§ 125. Ἄνθρωπος κατεχόμενος ὑπό τινος πάθους καὶ μὴ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ ἐξαλείψῃ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῆ ἄνθρωπος ἰσχυροῦ χαρακτῆρος. Εὐκόλως δὲ θὰ δύνηται τις νὰ ἐξαλείψῃ τὰ πάθη αὐτοῦ, ὅτε παιδιόθεν ἔμαθε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ καὶ διδασκάλους. Ἡ ὑπακοὴ αὕτη τότε θὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς τὰ κελεύσματα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λογικοῦ καὶ ὁ οὕτως ἀνατεθραμμένος δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ τῷ σώματι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ νὰ ἄρχωσιν, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ τὰ σκῆπτρα θὰ κατέχῃ ἡ ψυχὴ καὶ ἐκείνη θὰ ἄρχῃ.

§ 126. Ἡ ἀγωγή δύναται νὰ διευθύνῃ τὰ πάθη πρὸς ἀγαθὸν σκοπὸν. Οὕτω π.χ. τὰ πάθη τῆς φιλοδοξίας, τῆς φιλαργυρίας καὶ αὐτοῦ τοῦ φθόγου, κτλ., δύναται ν' ἀποβῶσι διὰ τῆς ἀγωγῆς ὠφέλιμα· διότι ὁ φιλοδοξίας ἐφιέμενος δύναται νὰ καθοδηγηθῆ εἰς πράξεις μεγάλας, οἷα εἶνε ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς πατρίδος, κτλ., ὁ δὲ φιλάργυρος κτησάμενος δικαίως τὰ χρήματα δύναται νὰ καταστῆ εὐεργέτης ὅλης πατρίδος διὰ φιλανθρωπικῶν καὶ εκπαιδευτικῶν καταστημάτων, κτλ., ὁ δὲ φθονερός δύναται νὰ καθοδηγηθῆ εἰς τὴν ἀμιλλαν. 2) Ἡ ἀγωγή ἐπιβάλλει ἵνα πληρῶνται αἱ δεδικαιολογημέναι ἐπιθυμίαι τῶν παιδῶν ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον· διότι ἐξ ἀδικαιολογήτων στερηήσεων πολλάκις γεννᾶται τὸ πάθος τῆς λιχνείας, τῆς ἀσωτίας, τῆς ματαιοδοξίας, τοῦ καλλώπισμοῦ, τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς κλοπῆς, κτλ.

§ 127. Μέσον κάλλιστον ἵνα μή τις κυριεύηται ὑπὸ παθῶν εἶνε ἡ ἐνασχόλησις εἰς ἔργα καὶ πράξεις ἀγαθὰς, ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἀργίας, ἥτις εἶνε μήτηρ τῆς κακίας, ἡ ἀναστροφή μετ' ἀγαθῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῆς μετὰ κακῶν ἀναστροφῆς, διότι ἀφ' ἧς εἰροῦσιν ἡθὴ χρῆσθ' ὁμιλίαι κακὰι» (Α', Κορινθ. ιε', 33), ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ διδασκάλους, ἡ διανοητικὴ μόρφωσις καὶ ἡ ὀρθὴ ἀγωγή, ἡ ἀνάμνησις τῶν κακῶν, αἵτινα κατέχουσι τὸν ἔμπαυθῆ, ἡ αἴσθη-

σις τῆς εὐτελείας καὶ ταπεινώσεως, εἰς ἣν καταπίπτει ὁ ἄνθρωπος, ἡ κορωνὶς τῶν δημιουργημάτων τοῦ κόσμου, ὅταν δοῦλος γίνηται τῶν παθῶν, καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδὸς τῆς μεγαλοφροσύνης,¹ ἣτις μὴ ἐπιτρέπουσα τῷ ἄνθρωπῳ νὰ πράττῃ πράξεις δυναμένας νὰ ἐξομοιώσωσιν αὐτὸν πρὸς κτῆνος ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ὄντως ἄνθρωπον καὶ ἐξομοιοῖ αὐτὸν τῷ θεῷ, ὡς ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Ἐπίκτητος, « εἰ μεγαλόφρον τὸ θεῖον, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀνάγκη μεγαλόφρονα εἶναι » (Ἀρριαν. Ἐπικτ. Διατρ. Β', 14, § 13)

Περὶ βουλήσεως

§ 128. Ἡ βούλησις εἶνε ἐπιθυμία καὶ τὸ τελειότατον μάλιστα εἶδος τῆς ἐπιθυμίας. Εἶνε δὲ ἡ βούλησις ἐπιθυμία συνδεομένη μετὰ τῆς πεποιθήσεως τοῦ κατορθωτοῦ αὐτῆς. Κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρει ἡ βούλησις τῆς ἐπιθυμίας· διότι ἡ μὲν ἐπιθυμία δὲν συνδέεται μετὰ τῆς πεποιθήσεως ὅτι εἶνε κατορθωτὸν τὸ ἐπιθυμούμενον, ἡ δὲ βούλησις φέρει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν ἀδίστακτον πεποίθησιν ὅτι ὅπερ τις βούλεται θὰ εἶνε κατορθωτόν, διότι ὁ βουλόμενος γινώσκει τὴν ἰδίαν δύναμιν καὶ κέκτηται καὶ δεξιότητα καὶ τὰ μέσα πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας. Ἐν τῇ βουλήσει εἶνε ἀναπόφευκτος ἡ ὑπαρξὶς ὑποκειμενικῆς πεποιθήσεως. Ἐάν τις εἶνε πεπεισμένος ὅτι δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τι, λέγομεν ὅτι ἔχει βούλησιν, ἀδιάφορον δ' εἶνε ἂν θὰ δυνηθῇ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ἢ μή· διότι συμβαίνει πολλάκις νὰ ὑπερτιμᾶ τις λίαν τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἢ νὰ ὑποτιμᾶ τὰ κωλύματα τῆς πληρώσεως τῆς ἐπιθυμίας, ὧν ἕνεκα δὲν πληροῦνται πάντοτε τὸ ἐπιθυμούμενον πρᾶγμα, ἢ διότι αἱ περὶ αὐτοῦ γνώσεις ἦσαν

¹ Ἡ μεγαλοφροσύνη εἶνε ἀρετὴ, ἡ ὑψηλοφροσύνη εἶνε κακία.

ἐσφαλμένοι ἢ διότι ἀπρόοπτα γεγονότα ἀνέτρεψαν τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα. Τὸ ἀνόητον δὲ παιδίον βούλεται πράγματα, ἅτινα ὁ ἐνήλιξ ἀπλῶς ἐπιθυμεῖ, καὶ ὁ ἄπειρος νεανίας βούλεται περισσότερα ἢ ὁ ἀνὴρ, διότι οὗτος ἐδοκίμασε πολλάκις, ἂν εἶνε ἢ μὴ κατορθωτὸν τὸ ἐπιθυμούμενον πρᾶγμα. Ὅσοι δὲ σαφεσιτέρα καὶ βεβαιότερα εἶνε ἡ γνῶσις καὶ ἡ πεποιθήσις ὅτι εἶνε κατορθωτὴ ἡ ἐπιθυμία, τοσοῦτω ζωηροτέρα εἶνε καὶ ἡ βούλησις.

§ 129. Ἐὰν ὁ ἐπιθυμῶν δὲν εἶνε πεπεισμένος οὔτε περὶ τοῦ κατορθωτοῦ τῆς ἐπιθυμίας οὔτε περὶ τοῦ μὴ κατορθωτοῦ αὐτῆς, τότε ἡ ἐπιθυμία λέγεται εὐχὴ. Ὅθεν εὐχὴ εἶνε ἐπιθυμία, ἐν ἣ τισ οὐδαμῶς σκέπτεται περὶ τοῦ κατορθωτοῦ αὐτῆς. Ὅταν δὲ ἡ ἐπιθυμία συνοδεύηται ὑπὸ τῆς παραστάσεως ὅτι οὐδέποτε αὕτη δύναται νὰ ἐκπληρωθῇ, λέγεται ψιλὴ εὐχὴ. Ὅθεν ψιλὴ εὐχὴ εἶνε ἐπιθυμία ἀνεκπλήρωτος.

§ 150. Τῇ βουλήσει ἔπεται καὶ ἡ πράξις. Τότε ἡ βούλησις ἔχει ἀξίαν, ὅταν αὕτη μεταβάλληται εἰς πρᾶξιν καὶ ἔργον. Αἱ πράξεις εἶνε τὰ ἀληθῆ τεκμήρια τῆς ὑπάρξεως βουλήσεως, ἡ ἔλλειψις δὲ τῶν πράξεων τεκμηριοῖ ὅτι δὲν ὑπῆρχε βούλησις ἢ ὑπάρχουσα προσέκοψεν εἰς κωλύματα αἰφνίδια καὶ ἀπέβη ἀδύνατος, τότε δὲ ἡ βούλησις εἶνε ἀπόπειρα. Τὸ ἀππέλεσμα δὲ τῆς πράξεως λέγεται ἔργον. Οὔτω παῖς τις ἐπεθύμησε νὰ φάγη μῆλον. Κινούμενος ἔρχεται ὑπὸ τὴν μηλέαν. Τοῦτο εἶνε ἡ πρᾶξις. Ρίπτει λίθον καὶ καταρρίπτει μῆλον, ὅπερ ἐσθίει τοῦτο εἶνε τὸ ἔργον. Τότε δὲ ἡ βούλησις ἔχει ἀξίαν, ὅταν εἶνε ἠθικὴ, ἠθικὴν δὲ δύναται νὰ καταστήσῃ τὴν βούλησιν ὑγιῆς ἀνατροφῆ καὶ παιδεία.

§ 131. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ μορφώσῃ τὴν βούλησιν αὐτοῦ οὕτως, ὥστε ἐλευθέρως νὰ πράττῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο καὶ ἀνεπηρεάστως ἐκ τούτου ἢ ἐκείνου. Ἡ ἠθικὴ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ καταλογισμὸς τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς βουλήσεως ἔγκειται. Ἐλευθερία δὲ τῆς βουλήσεως

εἶνε νὰ ἐνθμίζη τις τὰς ἑαυτοῦ πράξεις ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῶν καὶ ἀξιωμάτων. Ὁ φιλόσοφος Κάντιος π.χ. ἔπραττεν ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῶν, οἷαι εἶνε αὐταὶ «μὴ ψεύδου», «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν», «χαῖρε μετὰ τῶν χαίροντων καὶ λυποῦ μετὰ τῶν λυπουμένων», «κρεῖττον τὸ ἀδικεῖσθαι ἢ τὸ ἀδικεῖν», «ἀκολούθει ἀεὶ τῇ συνειδήσει σου», κτλ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ ταύτας αὐστηρῶς ἔπρατε, καὶ ὅτε αὐταὶ ἦσαν πρὸς βλάβην αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ δὲ ταύτῃ τῆς βουλήσεως ὑπάρχει καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς πράξεσιν ὑπεύθυνον, τὸ δ' ἐπὶ ταῖς πράξεσιν ὑπεύθυνον καλεῖται καταλογισμὸς τῶν πράξεων. Ὁ καταλογισμὸς εἶνε διάφορος κατὰ λόγον τῆς ἐκτιμήσεως τῆς ψυχικῆς ἐλευθερίας. Καταλογισμὸς δὲ δὲν ὑπάρχει ἐπὶ πράξεσιν ὅλως ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πράττοντος συμβαινούσαις, ὡς ὅταν τις, εἰ καὶ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν νὰ λέγη ἀείποτε τὴν ἀλήθειαν, τύχη νὰ μὴ εἴπη ποτὲ τὴν ἀλήθειαν κατ' ἀγνοίαν, καὶ ἐπὶ φυσικοῖς καὶ τυχαίοις γεγονόσιν, ἅτινα ὁ πράττων δὲν ἠδύνατο νὰ προῖδη, κτλ.

Χαρακτήρ

§ 132. Ὅστις θὰ μορφώσῃ πρακτικὰ τινα ἀξιώματα καὶ κατὰ ταῦτα θὰ πράττῃ, οὗτος ἔχει χαρακτηῆρα. Τοιοῦτος δ' ἦτο π.χ. ὁ Κάντιος. Ὁ δ' ἔχων χαρακτηῆρα δὲν ἔχει ἀστασίαν βουλήσεως, ὥστε νὰ βούληται ἄλλοτε ἄλλο, ἀλλ' εἶνε σταθερώτατος. Χαρακτήρ δ' εἶνε ἡ ἁρμογία βουλήσεως καὶ πράξεως, ἡ ὑποταγὴ τῆς βουλήσεως καὶ πράξεως εἰς πρακτικὰ ἀξιώματα, ἅτινα ἕκαστος ἐσχημάτισεν εἰς ἑαυτὸν ἐκ τῆς πείρας τοῦ κόσμου καὶ τῆς σκέψεως.

§ 133. Ἡ ποιότης τοῦ χαρακτηῆρος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποιότητος τῶν πρακτικῶν ἀξιωμάτων, ἅτινα ἐνθμίζουσι τὴν βούλησιν καὶ τὰς πράξεις. Ἐὰν ταῦτα συμφωνῶσι πρὸς τὸν

ἠθικὸν νόμον, τότε ὁ χαρακτήρ εἶνε ἠθικός, ἀγαθός·
ἐὰν δὲ δὲν συμφωνῶσιν, εἶνε ἀνήθικος, κακός.

§ 134. Μόνον ὁ ἠθικός χαρακτήρ εἶνε ἀληθῆς χαρακτήρ·
διότι εἶνε ἐντελής συμφωνία βουλήσεως καὶ πράξεως διήκουσα
δι' ὅλου τοῦ βίου καὶ ἡ τελειοτάτη μορφή τῆς ψυχικῆς ἀνα-
πτύξεως. Ὁ ἠθικός χαρακτήρ εἶνε ὁ ὕψιστος τοῦ ἀνθρώπου
προορισμός καὶ τὸ ἰδανικόν, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ
ἐπιδιώκῃ κατὰ τὸν ἐνταῦθα βίον, εἶνε ἡ τελειοποίησις τοῦ ἀν-
θρώπου καὶ ἡ ὁμοίωσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἐπειδὴ δὲν διωρθώσαμεν μόνοι τὰ δοκίμια τὰ τυπογραφικὰ ἄτε μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν εὐριτκόμενοι, συνέβησαν πολλὰ πρροράματα καὶ φράσεις ὅλας παρελείφθησαν ὑπὸ τοῦ διορθωτοῦ, αἵτινες βιάπτουσι τὴν ἔννοια.

Σελ. 12, σίγ. 19 ἀντὶ τοῦ «ἔξω» γράφε «ἔξω».

Σελ. 22, σίγ. 26 γράφε «θά».

Σελ. 24, σίγ. 20 γράφε «ἀναμιμνήσκει».

Σελ. 26, σίγ. 9 ἀντὶ τοῦ «αὐτοῦ» γράφε «αὐτοῦ» καὶ σίγ. 26 ἀντὶ τοῦ «σμικροτάτω» γράφε «σμικροτέρω».

Σελ. 27, σίγ. 6 γράφε «ῥωμαῖστί» καὶ σίγ. 24 «ἀναμιμνήσκόμενος» καὶ σίγ. 26 ἀφαίρει τὸ κόμμα μετὰ τὸ «τι».

Σελ. 28, σίγ. 23 θές κόμμα μετὰ τὸ «ἐλάττωμα».

Σελ. 29, σίγ. 4 γράφε «ζωγράφος» καὶ σίγ. 23 γράφε «διὰ τῆς φαντασίας» καὶ σίγ. 28 θές κόμμα μετὰ τὸ «βραχέων».

Σελ. 30, σίγ. 3 γράφε «αὐτῶν» καὶ σίγ. 25 θές κόμμα μετὰ τὸ ἀμεταβλήτους.

Σελ. 36, σίγ. 15 γράφε «ὅταν δέν».

Σελ. 41, σίγ. 12 γράφε ἀντὶ τῶν δύο στιγμῶν μίαν.

Σελ. 44, σίγ. 30 θές κόμμα μετὰ τὸ «ἰδιοτελείας».

Σελ. 45, σίγ. 9 γράφε «ἐπηνωρθώθησαν» καὶ σίγ. 30 ἀντὶ τοῦ «περιεγόμενον» γράφε «προσοχόμενον».

Σελ. 48, σίγ. 21 γράφε μετὰ τὸ «ἐν ἀψιθυμίᾳ» τάδε, «συμπαθοῦντος καὶ τοῦ σώματος, εἶνε ἐκτὸς ἑαυτοῦ. Οὕτως ὁ ἐν ἀψιθυμίᾳ».